

U Zagrebu je, u junu, u Tehničkom muzeju, povodom Generalne skupštine AICA-a, održana Međunarodna izložba kompjuterske umetnosti — *TENDENCIJE* 5. Međutim, još 1968. godine, međunarodnim kolokvijem i prigodom izložbom na temu *Kompjuteri i vizuelna istraživanja*, započela je jedna zanimljiva likovna manifestacija kojoj je dovoljan publicitet obezbeđilo novo likovno sredstvo izražavanja — kompjuter. Od *TENDENCIJA* 4 do *TENDENCIJA* 5 deli nas pet godina. Da li se, u međuvremenu, nešto bitnije izmenilo u sadržaju likovnog pravca pod dobro poznatim imenom »nove tendencije«? No, pre nego što damo ocenu ovogodišnje izložbe, valjalo bi se podsetiti na mogućnost pojedinih kompjutera koju sve veštije koriste likovni umetnici.

Danas se pitanje da li se ljudski rad može zamisliti bez korišćenja kompjutera više ne može smatrati koketiranjem stručnjaka iz CENTARA ZA AOP (automatska obrada podataka). Pitanje je sasvim razloženo, a kompjuter, kao »elektronski mozak« (termin nije najadekvatniji) neizbežno je sredstvo rada u svim domenima stvaralaštva, štaviše i na planu likovnih spoznaja.

Rezultati postignuti posredstvom kompjutera neminovno nas podsećaju na uporna nastojanja naučnika sa Stanfordskog univerziteta (Kalifornija, SAD) da dokažu mogućnost »Projekta za stvaranje veštačke inteligencije«. U kontekstu njihovih istraživanja posebno su interesantna pitanja: da li će kompjuteri, jednoga dana, moći da »steknu« ljudske osobine, na primer, radoznalost i maštu, ili, ništa manje zanimljivo pitanje, da li će pokazati sposobnost da osećaju estetske vrednosti, ili da izazivaju emocije? Ova pitanja nas interesuju i zbog toga što odgovori znače novo pitanje — šta mogu u tom slučaju likovni umetnici da traže od kompjutera koji će »umeti da osećaju«, kreiraju, dakle eliminiraju čoveka-stvaraoca? U tom, sada obrnutom odnosu na likovno delo, likovni stvaralač zadržava pravo na impuls — uskraćuje mu se mogućnost programiranja! Danas je taj odnos precizno određen: stvaralač se nalazi pod izazovnim utiskom kompjutera, preokupiran je njegovim mogućnostima, služi se njime kao sredstvom, ali iz toga, kao suštinska vrednost, ostaje čovek-programer. Likovni stvaralač preko plottera, svog »programskog kista«, prenosi ideju na platno, hartiju. Uzbudljivo je što slikar od kompjutera jedino dobija liniju, crtu, da bi od tog najjednostavnijeg poteza stvarao sadržajno bogate i raznovrsne forme.

U likovnim disciplinama, posebno u grafici, tehnička (hemitska i fizička) sredstva su redovan pratilac u »tehnologiji slikanja«, u stvari, ona su preduslov za dobijanje određenih likovnih vrednosti. Kompjuter je svojim mnogostrukim primenama neizbežno podstreknuo više nego poslovničnu invenciju slikara da od proverenih optičkih fenomena počnu da ispituju konstruktivističku snagu kompjutera na planu vizuelnog koja zadihvaju fleksibilnošću linija, krugova, izohipsi.

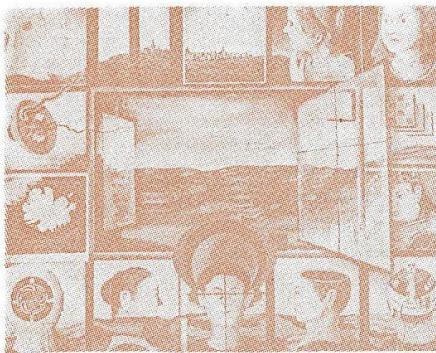
»Nove tendencije«, posmatrane kroz ostvarenja autora na zagrebačkoj izložbi, na izvestan način dovode u pitanje pravilnost upotrebe termina »op-art«. Otišlo se dalje, i to je po nama glavna osobnost ove izložbe. Ona nas uverava da su »nove tendencije«, ipak, i likovni pravac i avangardistički pristup vizuelnom, ali sa jednim novim senzibilitetom. Tvrđnja da »nove tendencije« nisu nove može biti osnovana ako se misli na neke radikalne sadržajne i tehničke inovacije, jer se ne može očekivati da pravac izide iz granica kompjuterizacije i vizualizacije, bez obzira na neograničeni broj programa.

Mi ne bismo posebno analizirali koliki je »likovni dijapazon« kompjutera pokrenut kreativnim mogućnostima umetnika, nego bismo se zadržali na njegovoj ulozi u opštem novih likovnih istraživanja od linije do forme — od zamisli do gotovog plottera. I, posebno treba istaći interesantan pristup jednog od autora, dr Herberta W. Frankea, koji predlaže primenu kompjutera u oblikovanju predmeta široke potrošnje, a posebno mogućnosti kompjutera za izgradnju na-

damjan malešev

KOMPJUTERSKA VIZUELNA ISTRAŽIVANJA

na marginama izložbe tendencije 5

Šiniša Vučović Čuan

učne estetike. No, upravo zahvaljujući ovoj sugestiji, i izložba *TENDENCIJE* 5 počiva na tezi »racionalno i iracionalno u vizuelnim istraživanjima danas«. Pomenuli smo mogućnost da kompjuter pomogne u dobijanju novih vrednosti u oblikovanju predmeta široke potrošnje, i to ne slučajno. Ako kompjuter može da višestruko utiče na proces racionalizacije, dakle da omogući ogromne uštede u vremenu i novcu, ništa manje ne bi bio vredan njegov doprinos na širenju likovne kulture, jer masovnost upotrebe robe široke potrošnje je, istovremeno, i širok radijus mogućnosti da se izborimo za prave estetske vrednosti.

Mada su dela viđena na izložbi *TENDENCIJE* 5 tek neznan deo onoga što se od 1965. do danas uradilo pomoću digitalnih kompjutera, očigledno je da ima napretka i, što je veoma važno, da se može još istraživati.

Međutim, mnogi su skloni da kompjutersku umetnost podvode pod pojam artizma, »istraživačkih igrarija«, nemoći da se u oblasti figurativnog i apstraktogn slikarstva izvuku novi, sveži sadržaji. Za nas je ova ocena prestroga već i stoga što unapred oduzima pravo da likovni stvaralač bira sredstvo izražavanja, svoju komunikaciju sa svetom. Mislimo da niko nema pravo da ospori (ako su u pitanju evidentni rezultati) i ovu vrstu komunikacije u kojoj kompjuter posreduje na način koji se, umnogome, razlikuje od onoga koji se kao perfekcija dobija pisacom mašinom. Drugo je pitanje koliko se iz kompjutera kao potencijala likovno »izvuklo«, odnosno koliko je darovitost i mašta likovnog stvaraoca doprinela da kompjuter preko plotera pruži u krajnjem efektu, iako je u pitanju »čvrst program«. Jer, misao koja »vodi« ruku u slikanju klasičnim sredstvima, sada, putem programa (plotter), »vodi« funkcije koje će stvarati samo određene granice željene vizuelne senzacije. Ne može se u potpunosti dobiti željeni rezultat, što je sasvim izvesna razlika i u odnosu

na apstraktno slikarstvo. No, te su nijanse odveć neznatne da bi se na njima, kao što to neki uporno tvrde, mogla graditi neka pouzdana teorija »o slučajnosti«.

Ali vratimo se, još jednom, kreativnom fenomenu koji ispoljava jedan digitalni kompjuter. Istina, pri tome ne smemo nijednog trenutka fenomen kreativnosti kompjutera odvajati od programera, jer tek njihovim jedinstvom dobija se puna moć likovnog izražavanja. Moramo ponoviti: kompjuter bez plotera je isto što i čisto slikarsko platno. Na to platno treba osmisljeno naneti liniju, znači osnovni preduslov da bi se likovno mogli izraziti, kao što krajnji rezultat komplikovane računske operacije nije moguće dobiti bez davanja početnih računskih vrednosti i određenih instrukcija. Interesantno je videti do kakvih sve vizuelnih efekata pojedini autori dolaze manipulacijom kompjutera. Zanimljiva je, na primer, figurativnost jednog Herberta W. Francka, čista apstrakcija koju dobija Jacqueline Dupre, do minimuma svedena forma Miljenka Horvata, ili kosmogenia ploha razigranog Franka Bottgera. Te razlike, koje se daju lako uočiti, nedvosmisleno govore o različitom pristupu, tretmanu, o raznolikosti preokupacija, mada se svi služe istim sredstvom — kompjuterom.

Ova dela nas upućuju na razmišljanje: ako nikao ne sumnja u korisnost kompjutera da reši pitanje složenih procesa proizvodnje, da li je još uvek nedovoljno jasno šta on može da pruži novo u oblasti vizuelnih saznanja? Sigurno je da niko neće biti toliko hrabar da porekne kompjutersku umetnost, niti potpuno kategoričan da oceni ova istraživanja kao maximus u domenu likovnih strujanja u svetu.

Kompjuter je, očigledno, svojim nesigurim operativnim mogućnostima, napravio »zbrku!« I dok nikoga ne uzmemiruje (naprotiv) njegova sposobnost da upravlja svemirskom letilicom, da usavršava u medicini metodologiju u otkrivanju bolesti kompjuter sve više daje povoda da se o njemu najozbiljnije raspravlja kada je u pitanju njegova primena u likovnim disciplinama. U prvom i drugom primeru on se bavi čovekom i pomaže mu, u poslednjem on samo prividno vrši depersonalizaciju čoveka. Znači, kompjuterska umetnost, ipak, nije izbegavanje datih društvenih procesa, čoveka kao individue u odnosu na nedeljivi deo društvene sredine, nego samo nov način izražavanja, a svaki nov pristup je i neobičajan i daje povoda za polemiku. Što pojedini estetičari poriču pravo građanstva samom pravcu i da se složimo, ali zato bi bilo nedopustivo degradirati ono što su neki autori postigli samo zato što su posegli za novim sredstvom izražavanja. Upravo je to razlog što vidimo puno opravdanje da posle izložbe *TENDENCIJE* 5 ne dođe do kidača postignutog kontinuiteta u predstavljanju »novih tendencija«, naravno ukoliko predstavnici ovog pravca ne priznaju vlastitu nemoć — da više nemaju šta da kažu preko kompjutera.

Možda će, međutim, autore još više animirati sve usavršeniji kompjuterni srednje generacije ili mogućnost korišćenja velikih sistema. Zaista je teško biti prorok u vreme vrtoglavе tehnološke revolucije. I ma koliko pojedini kritičari nisu raspoloženi da prime »nove tendencije«, oni ne mogu poreći impresivnost radovima koji su vredniji tim više što znamo da se radi o vizuelnim efektima dobijenim posredstvom kompjutera. Time, naravno, ne mislimo umanjiti ideo umetnika koji putem programa »vodi« kompjuter, jer bez invenicije stvaraoca ova umetnost ostala bi na nivou preciznog i hladnog mehaničizma koji se ne bi mogao lako odbraniti.

Sigurno je da će ne samo ova, nego i svaka naredna izložba biti novi povod da se kompjuterska umetnost stavila pod lupu pedantnih estetičara koji će se, zasigurno, još javiti bilo prekoписанog teksta ili, možda, jedne ozbiljne, sveobuhvatne kritičke studije. Ostavimo vremenu da prisvoji pravo odlučivanja — da li je kompjuterska umetnost novi pravac ili pokušaj jalovog istraživačkog poduhvata koji ima za cilj da šokira koristeći kompleksnost mašine i njenih perifernih jedinica.